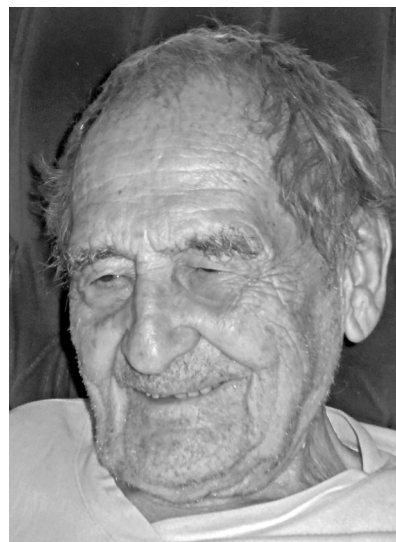

Ez a mi ügyünk volt

Beszélgetés Zsótér Andrással

Zsótér András neves nagypolgári család sarja, dédapja, Zsótér Andor „Szeged Wesselényije”, a nagy tiszai árvíz utáni újjáépítés fő alakja, városi intézmények alapítója, ’48-as honvédfőhadnagy. A dédunoka azonban saját jogán, szülői mintára úszóként szerez ismertséget, hogy válogatott versenyzőként és háromszoros magyar bajnokként lezárta pályafutása után 1956 őszén már börtönből szabaduljon, majd – mert a vér nem válik vízzé – maga is forradalmárrá legyen. Gérecz Attila harcostársaként és a költő hősi halálának szemtanújaként hosszú amerikai emigrációba kényszerül, csak a rendszerváltást követően települ haza. Az egykori szabadságharcossal Géreczre összpontosítva jártuk végig kalandos életútját, elfogódottan élve a – 88 évesen is régi vagány pesti srácként – feljánlott tegeződés lehetőségével.

– *Mozaikszerűen ismerjük a sportkarrieredet, ezért kérlek, mesélj arról, hogyan vezetett ez az út a forradalomba Gérecz Attila oldalán, egyáltalán, honnan származott az ismeretségetek? A sport volt bennetek az első közös pont?*

– A sport és a Margitsziget. A Fradiban úsztam, és társaimmal a szigeten, az uszoda egyik szobájában laktunk, hogy a napi két edzés mellett minél kevesebb időt töltsünk utazással, így innen jártunk iskolába, dolgozni. Egyébként a Lövölde téren volt a szüleim lakása. Géreczről köztudott, hogy honvédos és válogatott öt-tusázó volt, de más sportolók is megfordultak itt, sokan csak azért, mert menő dolog volt a Margitszigetre járni, amikor nem mehetünk külföldre szórakozni. A sportuszoda volt akkor a fővárosi helyek elitje, ahol mindenki ismert mindenkit.

– *Te mikor, hogyan keveredtél olyan ügybe, amely miatt a forradalom idejére már börtönbe kerültél? Még sportolóként, vagy Gérecz Attilánál később?*

– Attilát már korábban lecsukták, ennél többet ekkor még nem is tudtunk róla. Én ebben az idő-

ben érettségiztem le magánúton, előtte a kalocsai jezsuitákhoz jártam, s utána már az Újpesti Dózsánál úsztam. Ekkoriban vették át az egyesületeket a minisztériumok, az Újpestet a belügy, én pedig, hogy elkerüljem a katonaságot, elfogadtam, amikor a Dózsa sportszázadához hívtak. Ott nyertem a bajnoki címeimet, és rendőr is lettem alhadnagyi fokozatban, tisztii fizetéssel. Rendőrként a kitelepítést is megúsztuk, ami a polgári származásunk miatt megtörténhetett volna, bár édesapám miniszteri tanácsos volt, két doktorátussal. Később viszont feloszlott a sportszázad, engem leszereltek és menesztettek a rendőrségtől, az úszást is már csak a seniorok között folytattam, de megmaradtak a régi sportbarátok, akik javarészt ugyanolyan egykori katonaiskolások voltak, mint Gérecz Attila. Fiatalok voltunk, beszélgettünk, viccelődtünk, szájhősködtünk, hogy ki lesz az első, aki a mezítlábas fejű Rákosit pofon csapja, mert semelyikünk se szerette, de konkrét szervezkedés nem volt. Csak hát egyikünket megfigyelték, bevitték, megcsavargatták a tőkét, és ő kötött be mindnyájunkat.

– *Ez pontosan mikor volt, és veled mi történt ezután?*

– 1956. január 9-én tartóztattak le. Akkor már a MÁVAG-nál dolgoztam, szerszámgépek mellett, link állás volt, de volt egy motorom, szóltak, hogy menjek el valahová elintézni valamit, és ahogy felültem a motorra, megfogtak, hogy rendőrség, le vagyok tartóztatva. Kérdeztem, miért, azt mondták, majd megtudom, vittek be egyből a Fő utcába, ott szembesítettek a katonaiskolás haverokkal. Akkor tudtuk meg, miért kaptak el, addig azt se sejtettük, hogy valamit elkövettünk. A Gyűjtőfogházban májusban volt a tárgyalás, hat és fél évet kaptam a Jónás-tanáctól, mi voltunk az utolsó nagy kirakatper. A Gyűjtőből ki lehetett kerülni dolgozni külső helyszínre, így a csolnoki szénbányába vittek, de minden jobb volt, mint bent rohadni egy börtöncellában, itt meg barakkokban voltunk, le tudtunk fürödni, viszonylag normális kaját kaptunk. Szenet lapátoltunk a csillékbe, meg a csillék föld alatti járatait kellett meghosszabbítani, síneket építeni. A bányászok, odavalósi tótok, rendesek voltak velünk, mert amikor reggel

a lift levitt minket a tárnákba, ahová a smasszerek már nem jöttek le velünk, odaadták az aznapi Szabad Népet, amibe be volt csomagolva a zsíros kenyerek, aztán amennyit megírt az újság, annyit tudhattunk, hogy mi folyik az országban. Volt közöttünk olyan is, aki értett a rádiókhöz, a banya telefonjain valahogy a rádiókat is befogtuk, így tudtuk, mi történik.

– *Október 23. is a bányában ért?*

– Ott, és ennek az lett a következménye, hogy politikai foglyokként éhségstrájkba kezdtünk, követelve, hogy a mi ügyünket is vizsgálják felül. Voltunk két-háromszázan, mind letettük a munkát, csak a vízbetörésekre ügyeltünk, éhségstrájk meg úgy lett ebből, hogy nem kaptunk ezután enni. Végül célt értünk, mert kijött egy bizottság a belügyminisztériumtól, mindenkinek felülvizsgálták az ügyét, s csak a köztörvényeseket tartották vissza. Ekkor adták oda édesapám levelét is, amiben azt írta, hogy a születésnapján már biztos otthon leszek, ami november 7-én volt. Így is lett, október 31-én szabadultam, teherautóval hoztak haza bennünket.

– *Ezek után hogyan keveredtél bele a harcokba, hogyan kerültél ismét Gérecz Attila társágába?*

– Már otthon voltam, a Lövölde téren néztem a bérházunk kapujából a Király utcán vonuló orosz tankokat, egyszer csak ott jött előtünk Gérecz Attila, s tulajdonképpen elhívott harcolni.

– *Gérecz előtte már 1950 óta raboskodott. Tudtál a kiszabadulásáról, vagy bármit is a sorsáról?*

– Akkor sokan szabadultak, nem lepott meg, hogy Attila is kint van, de találkoztunk a Gyűjtőben is, ahová először vittek, őt meg kihallgatásra hozták fel Márianoszt-

ráról, mert a váci szökése után már ott ült. Egy régi sporttárs révén, aki nem elítélte, hanem civil szakács volt odabenn, a konyhára kerültem dolgozni, s együtt osztottuk ki az ételeket a raboknak, így a kisfogház gombüzemében is, ahová Attilát küldték munkára. Itt láttuk meg egymást, és utána is kapcsolatban maradtunk, amíg a csolnoki bányába nem kerültem.

– *Legközelebb pedig már a kaputokban találkoztatok...*

– Ott jött Gérecz Attila sietve, annyit szólt, hogy Andris, mennünk kell. Nem volt kérdés, hogy megyek. Mennünk kellett, mert ez a szabadságunkról szólt, ez a mi harcunk, a mi ügyünk volt, félelem sem volt bennem. Csak szólni kellett, hogy induljunk, kalandvágyó pesti vagányként meg se fordult a fejemben, hogy maradjak. Utána pedig már ott voltunk a harcokban, ide-oda csapódtunk, vagy hozzánk csapódtak kisebb-nagyobb létszámban, először a Corvin Áruháznál, aztán hárman-négyen a Continental Szállónál, a Dohány utcában is.

– *Ahol Gérecz aztán el is esett...*

– Igen, ott esett el. Rengeteg eldobott nyeles Vécsey kézigránát is volt ott, Attila meg mint volt katonaiskolás és öttusázó nagyon értett a fegyverekhez, leszedte a gránátfejeket, többet egymásra erősített, így jó nagy robbanótöltetet kapott. Aztán ezeket nem kézigránátként dobálta, hanem beélesítve a láncalpakra rakta, úgy, hogy lesből, sötétben a tankokhoz futott, ott lelcsolta benzinnel, aztán pucolás, egy perc múlva meg lerobbant a lánc, lebénult a tank. Akik kimásztak, azokra lőttünk, a katonaiskolások ezt nagyon tudták. Nálam is volt egy puska, én is lőttem, de nem annyira értettem

a fegyverekhez, azt se tudtam, találtam-e, vagy sem. Az oroszok persze látták, hol mozognak a magyar szabadságharcosok, és beálltak a Rákóczi út felől, hogy végiglőjék ezeket az utcákat. Attila korábban már három tankot mozgásképtelenné tett, de sötétben; november 7-én viszont világosban is megakarta ezt csinálni. Kidugta a fejét a rejtkehelyről, csakhogy a tankból észrevették a mozgolódást, és hiába mondtuk neki, hogy ne menjen, fél óra múlva úgyis sötét lesz, csak annyit válaszolt, hogy ne féltsük, tud ő gyorsan futni. Aztán már indult is, de csak félútig jutott, s ott kapott egy sorozatot. A lendület még átvitte a túloldalra, ott esett össze, valakik gyorsan behúzkodták a kapu alá, aztán besötétedett, és én is át tudtam menni, de már nem tudtam beszélni vele. Lehet, hogy a kezem között halt meg, lehet, hogy már nem volt benne akkor élet, de a teste még meleg volt. Elszedtem tőle az iratait, benne volt a címe is, volt, aki vállalta, hogy elmegy az édesanyjához. Jött is az édesanyja meg a menyasszonya, ott temették el először a Klauzál téren. Összeszékabáltak egy keresztet, ráírták a nevét, és csak később lett tisztességesen eltemetve.

– *Akkorra már tudatosult benned, hogy ez a harc elveszett, csakis menekülnöd lehet? Mikor és hogyan hagytad el az országot?*

– A házmester szólt, hogy hivatalos kinézetű bőrkabátosok ke-restek már, én meg tudtam, hogy vagy felakasztanak, vagy mehetnek évtizedekre vissza a sítire. Egykét napig megbújtam ismerősöknél, aztán november 14-én, amikor már újraindult a vonatközlekedés, apám kivitt motorral a Kelenföldi

pályaudvarra, ő is azt mondta, hogy vigyázz magadra, kisfiam, de muszáj menned. A mosonmagyaróvári vonatra felszállva, egy régi haverral találkoztam, a fradista vízipólós Kakas Gusztival, ő ismerte a dörgést, mert fülest kapott, hogy a pályaudvaron a régi ávosok már kapdossák el az embereket, nem szabad bemenni, előbb kell kiugrani, úgyhogy amikor lassított a vonat, leugrottunk, ahogy a villamosról szoktunk. Gusztinak voltak rokonai a városban, ott megfürödtünk, megvacsoráztunk, egy éjszakát megaludtunk, reggel pedig megmutatták, hol tudunk átmenni anélkül, hogy észrevennének, mert tíz kilométerrel odébb a határőrök meg az oroszok már legéppisztolyozták vagy elkapták, aki a zöldhatáron próbálkozott.

– *És innentől elkezdődtek az emigráns éveid, évtizedeid. Hogyan alakult tovább a sorsod?*

– Ausztriában a bécsújhelyi táborba kerültünk, amit kizárólag a magyar menekülteknek hoztak létre. Különböző követségeken lehetett jelentkezni, hogy hová akarunk menni. Addigra több régi uszodai haver is összejött, és azt hallottuk, hogy Los Angeles a világ úszófővárosa, ezért úgy gondoltuk, hogy ha már versenyezni nem is, de edzősködni, a tudásunkat felhasználni ott lehet a legjobban. Az amerikai transzport az érkezésünk előtt elrepült, de katonai hajók még indultak, s végül az NSZK-n keresztül, a kielitől vittek át az óceánon. New Yorkban kötöttünk ki, s a Camp Kilmerbe, egy régi laktanyából kialakított lágerbe vittek minden magyar menekültet. Ott munkára jelentkeztem, áruházakban szatyrokba pakoltam az árut a vevők-

nek, és kivittem a kocsijukba, de nem tetszett, többre tartottam magam. Bejárt egy presbiteriánus lelkész, én meg kicsit beszéltem angolul, mert rövid ideig tanultam a gimnáziumban, elpanaszoltam ezt neki, meg elmondtam, hogy úszó voltam, és fémüzemi tapasztalatom is van. Ő bemutatott egy Klára nevű magyar hölgynek, aki még 1945-ben menekült családosul Brazíliába Németországon át, mert a háború alatt a németeknek kialakított Damjanich utcai birodalmi iskolába járt protekcióval. 1956. október elején már a nővéremhez jött látogatóba, aki nem ment Brazíliába, mert még a németeknél beleszeretett egy amerikai tisztbe, kiköltözött vele New Yorkba, és ekkor a presbiteriánusok tisztségviselőjeként dolgozott a lágerben a magyarok mellett. Klára is bejárt a táborba a magyarokhoz, beszélt németül, angolul, spanyolul, portugálul, franciául, ezért gondolta a lelkész, hogy esetleg segíthet nekem Los Angelesbe kerülni. Ennek az lett a vége, hogy megtetszettünk egymásnak, később feleségül is vettem, de előbb még valóban talált nekem helyet Los Angelesben. Akkor sokan segítettek a magyar menekülteken, s a Bell Gardens nevű elővárosban felvállalt egy presbiteriánus templom, illetve a közelben lakó hívőjük, Mrs. J. B. Trambly, egy idős hölgy, aki anyám helyett is anyám lett. Odaköltözésemmel a férje már nagybeteg volt, pár hónap múlva meg is halt, a gyerekük az Államok távoli részén lakott, így nem maradt neki más, csak én. A házuk mögött volt egy szoba-konyhás helyiség végével, mosdóval, ezt vettem ki heti nyolc dollárért, és lettem tagja az ottani presbiteriánus egyháznak.

– *Tudtad-e az úszómúltadat a terveid szerint hasznosítani Los Angelesben, vagy teljesen civil életet éltél?*

– Bár az egyház és a szállásadó a szárnya alá vett, a versenysporthoz nem tudtak hozzászólni, így az úszósportban nem tudtam elhelyezkedni, de a lelkész útján bejuthattam a Bethlehem Steel nevű vasüzembe, ami az ország második fémipari gyára volt. Ide kerestek embert, először söprögetni, na bumm, nincs abban semmi, nem rosszabb, mint szemet lapátolni. Eközben tartottam a kapcsolatot Klarával is New Yorkban, mert ő továbbította a leveleimet, amit a szüleim a Camp Kilmerbe küldtek nekem. Volt azonban egy régi iskolatársa is Los Angelesben, és eljött meglátogatni őt, meg persze engem is.

– *A szüleid mikor és hogyan értesültek a hollétedről, ha a Camp Kilmerben már leveleztetek? Mennyi idő után tudtátok felvenni a kapcsolatot? Őket nem figyelték meg, nem vették elő miattad?*

– Én már a megérkezésemmel megírtam nekik, hogy hol vagyok, még telefonáltam is, így tartani tudtuk a kapcsolatot. A leveleinket és a szüleimet biztosan megfigyelték, de szerencsére retorzió nem érte őket, engem sem ítéltek el a távollétemben, s amúgy is csak személyes dolgokról írtunk, nem politizáltunk.

– *Akkor így csak a Los Angeles-i életre kellett koncentrálni, bár nyilván az se volt kevés. Nem kínzott a honvágy?*

– Eleinte kissé, de nagy magyar közösség, nagy élet volt ott akkoriban, ötvenezer magyar élt Kaliforniában a népszámlálás szerint, én meg fiatal voltam, hát csináltam, amit kellett, és amit tudtam,

nem ijedtem meg semmitől. Aztán a fémüzemben kitört egy sztrájk, nem volt fizetés, nem volt pénzem, de hallottam, hogy a városban két magyar padlószőnyeget készít és forgalmaz, ez akkor új volt, én meg betanultam, és nekiálltam dolgozni náluk. Két hét múlva már én voltam két ember vezetője. Közben eltanultam a szőnyegtisztítást is, amihez egy barátom talált ki egy hatékony gépet, én meg továbbfejlesztettem úgy, hogy a használt szőnyeget újrafesem, és fel is újítam. Ezzel még többet kerestünk. Az embernek használnia kell a fejét, találékonynak kell lennie. A börtönben megtanultam, milyen félni és éhezni, odakint pedig azt, hogy pénz nélkül semmire sincs esélyünk. Hát ez irányított a munkában meg az életemben.

– *Ekkorra már megházasodtál? Hol éltetek?*

– Klára végül Los Angelesben maradt, munkát is talált, összeházasodtunk. Elköltöztem a nénitől, előbb egy lakást béreltünk, majd részletre venni is tudtunk egyet El Monte-ban, egy másik elővárosban. 1962-ben ide született az egyetlen lányunk. Közben a feleségem szülei is odaköltöztek Braziliából, de az édesanyja sokszor beleszólt az életünkbe, s ez nem tett jót a házasságunknak. Közben viszont találkoztam egy távoli rokonnal, akinek finommechanikai műhelye volt, engem pedig addigra a szőnyegezés, a térden csúszás-mászás megviselt fizikailag, így beálltam mellé. Remekül felszerelt műhelye volt, esztergagépekkel, marógéppel, köszörügéppel, szerszámokat gyártottunk, később a NASA-nak is dolgoztunk. Az úrkutatással együtt áldozott le a vállalkozásunknak is, utána együtt

vágtunk bele egy közös ismerősön keresztül a függőnyszakmába, apartmanházak lakásaiba varrattunk függőnyt, mi szereltük fel a karnist, egyebeket, mígnem ez a rokon lelépett a felvett előleggel, de én jóvátettem, amit lehetett. Utána a nyugdíjig, vagyis a hazaköltözésemig én vezettem a céget, akkor aztán eladtam.

– *Mikor települtél vissza, illetve előtte mikor látogattál először haza?*

– 1990-ben jöttem először haza, az amnesztia után, miután papírt kaptam a rehabilitálásomról, mivel addig törvénytelenységnek számított, hogy a belügyes bizottság kihozott a forradalom alatt a börtönből, így tulajdonképpen szökevény voltam. Ezek után a rendszerváltás érhetően jó érzés volt. Úgyhogy korábban nem kockáztattam, nem is volt miért, odakint megvolt már mindenem, a családdal a kapcsolat is megmaradt, sőt, kétszer ki tudtam utaztatni apámat, egyszer-egyszer az öcsémet meg a húgomat is, csak szegény anyámat nem, mert a lányom születése után meghalt, pedig készült az első unokájához. '90-től már minden évben jöttem, és 1995-ben szólt a húgom, hogy árulják a szomszéd lakást, ezt itt, ahol ülünk, a Magyar jakobinusok terén. Ez volt a természettudós Herman Ottó utolsó lakhelye, csak szétválasztották három lakásra, ebből az egyik rész a húgomé itt, mellettem a gangon. Szóval eljöttem, megnéztem a lakást, aztán megvettem, és hazaköltöztem. De egyedül jöttem haza, mert az anyósom miatt a feleségemmel addigra megromlott a kapcsolatunk, s bár odakint még együtt maradtunk, hazaköltözve már szétmentünk, ő kint maradt, és azóta sajnos meg is halt. Akkor már a lányom is férj-

hez ment, de ő mindig is kint élt. Két unokám született, már dédunokáim is vannak, járnak hozzám minden évben, magyarul azonban csak a lányommal tudok beszélni.

– *S hogyan látod utólag, vagy a kinti évek alatt gondoltál-e rá, hogy másképp is alakulhatott volna az életed? Vagy mindennek így kellett történnie, s te elégedetten nézel vissza?*

– Nem bánok semmit, a hazámért harcoltam, és most is így tennék. Utólag meg úgyse változtathattam már semmin, új életet kellett kezdeni, előre kellett nézni. Az életem felét idegenben éltem, de jó életem volt, és még haza is térhettem. Miért ne lennék elégedett?

– *Végezetül hadd térjek vissza Gérecz Attilához: mikor találkoztál a verseivel, s a hősi halála után a nevével, utóéletével és emlékezetével?*

– Amíg élt, nem tudtam róla, hogy írni kezdett. Korábbi rabtársától, a német emigrációban élő Tollas Tibor költőtől kaptam meg Attila verseit, amikor az Államokban járt. Az amerikai magyarok viszont tudtak Gérecz Attiláról, sőt, mivel részt vettem a kinti magyar cserkészéletben, az én javaslatomra vette fel a nevét egy új cserkészcsapat, a hazatérésem után pedig az ünnepélyes újratevésén is ott voltam a Fiumei úti temetőben. Látom, hogy ápolják és őrzik az emlékét, tudom, hogy irodalmi díjat is neveztek el róla, és jó megtapasztalni, hogy fennmarad a hősiessége, még ha nem is ezért csinálta, hanem azért, mert belevaló, vagány srác volt, remek sportember és költő, egy hazafi, akinek ez a dolga.

Luzsicza István